

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

SJÆLLANDSGADES BADEANSTALT

UDENBYS KLÆDEBO KVARTER, KØBENHAVNS KOMMUNE

Besigtigelsesdato:

Besigtiget af:

Journalnummer:

Kommune:

Adresse:

Betegnelse:

Fredningsår:

Omfang:

21. oktober 2015

Københavns Ejendomme, Rikke Tønnes

2010-7.82.07/101-0001

Københavns Kommune

Sjællandsgade 12A

Sjællandsgades Badeanstalt

2012

Sjællandsgades Badeanstalt (1916-17 stadsarkitekt Hans Wright).

BYGNINGSBESKRIVELSE

Sjællandsgades Badeanstalt er beliggende i den nordvestlige del af det københavnske kvarter Indre Nørrebro i et område, der udgør et samlet kulturmiljø med Simeons Kirke, badeanstalten og Guldberg Skolen, der er delvis sammenbygget på den sydøstlige side af Sjællandsgade. Ved de tre institutioner laver gaden et knæk og vider sig mod syd ud til en stor, lys og åben plads med store boligkarreer og grønne områder på de andre sider, mens både forhuset og baghusets bagsider vender ud til gårdrum med grøn bevoksning, som er lukkede af bebyggelse til tre sider.

Badeanstalten er sammensat af tre dele: et forhus med en rektangulær plan vendende ud til pladsen, en kort og smal mellembygning samt et næsten kvadratisk baghus, der er klemmt inde mellem den korsformede kirkes sydøstlige fløj og en nyere del af skolens bygningskompleks. Bygningen er opført på et granitfundament og rejser sig derover i rød blankmur med kvadermarkerede hjørner, der afsluttes af et rødt helvalmet tag med en enkelt skorsten på forhuset og heltage på mellembygning og baghus. Valmtaget er udstyret med adskillige kviste med fire- og seksrammede, opsprossede vinduer. Derudover findes der moderne tagvinduer i flere tagflader både på for-, mellem- og baghus, der på sidstnævnte har karakter af et vinduesbånd mod nord. Badeanstalten har en dyb kælder med små kældervinduer i granitsoklen, to hovedetager og udnyttet tagetage. Forhusets hovedfacade og gavl mod pladsen samt baghusets bagside kendetegnes af en symmetrisk opdeling af facaderne med en taktfast placering af opsprossede, hvidmalede korspostvinduer med kitfals. I de øvrige facader findes en mere funktionel placering af opsprossede vinduer i forskellige størrelser, hovedparten med kitfals. Enkelte er dog nyere termoruder med påsatte sprosser. Hovedindgangen findes i forhusets midte mod Sjællandsgade. Den har en nyere dør med glasfyldinger og omrammes af en sandstensportal med ører, der afsluttes af volutbåren buet og knækket overligger med byvåben i slutstenen, der omrammer et ovalt opsprosset vindue. Derudover er

der bevaret en trappe med jernrækværk til en blændet døråbning mod Sjællandsgade, en kældernedgang på forhusets bagside med en flammeret dør i rudemønster, en indgang til mellembygningens bagtrappe samt en kældernedgang til baghuset på gårdsiden mod syd.

Indvendig karakteriseres planerne til badeanstaltens to hovedetager og kælderens ved en langsgående midterkorridor, der går fra forhusets gavlrum til baghuset. I forhuset er den omgivet af større og mindre rum, mellembygningen indeholder bagtrappe, toiletter og nogle små rum, mens baghuset rummer et stort rum i hver etage med mindre inddelinger til baderum o. lign. I tagetagen findes en lejlighed, der strækker sig over forhus og mellembygning, mens baghuset er indrettet til et klasselokale, der nås fra skolens nabobygning. Forbindelsen mellem etagerne sker ad en hovedtrappe i forbindelse med hovedindgangen eller bagtrappen i mellembygningen.

Fra hovedindgangen er der direkte adgang til hovedtrappen, som er en toløbstrappe med granittrin, der alene er fastgjort til væggen i den ene side. Trappen er udstyret med tremmerækværk i metal og håndliste af træ. Fra en lav firetrinstrappe er der gennem et forrum adgang til dameafdelingens korridor, der har terrazzogulve, vægge beklædt med hvide fliser af rektangulær form totredjedele op af væggen og nedhængte lofter. Korridoren står i åben forbindelse med et par gange mod baggården, der rummer skabe og flisebeklædte kabiner til omklædning. I forhusets sydende findes tre større rum bl.a. med træbeklædning samt nyere flisebelægning på gulve og vægge, der benyttes til sauna og forskellige former for bade. Det store, næsten kvadratiske rum i nordenden af etagen rummer en række omklædningsrum og brusekabiner med flisebeklædte vægge og andre inddelinger samt et stort åbent område med fritstillede badekar. Rummet har terrazzogulv, to forskellige typer fliser og nedhængte lofter med synlige udsugningsrør. På væggen er bevaret en tørrehjelm med boks til møntindkast. Førstesalen rummer en badeafdeling for herrer. Fra hovedtrappen er der adgang til et venteværelse med terrazzogulv, der står med lys bund omringet af en sort bort, sorte fliser halvt op af væggene og med nedhængte lofter. Indretningen af etagen minder meget om stueetagen, men der er sket flere fornyelser bl.a. af brusekabiner, og der er flere bruserum og færre badekar.

BYGNINGSHISTORIE

Sjællandsgades Badeanstalt er tegnet af Københavns stadsarkitekt Hans Wright og opført 1916-17. Den blev fra en start sammenbygget med den nyopførte Simeonskirke, idet arkitekten søgte "at skabe en ydre Harmoni imellem Kirkens og Anstaltens Arkitektur, saaledes at disse 2 Bygninger ikke arkitektonisk set, trykker eller skader hinanden". Skolefløjen blev til gengæld først bygget til baghuset i 1930'erne.

Badeanstalten blev indrettet med to afdelinger, en dame- og en herreafdeling. Dameafdelingen i stueetagen havde oprindelig en selvstændig indgang fra Sjællandsgade, der gennem en entre førte ind til et venteværelse. Badeafdelingen bestod af seks kabiner med badekar og i tilknytning hertil små omklædningsrum. I etagens sydende fandtes et finsk inspireret dampbad med tilknyttede afsæbnings- og aftøringsrum samt kolde bade, mens baghuset rummede et område med otte brusekabiner hver omgivet af to afklædningsrum, så bruseren kunne anvendes, mens en anden bruger klædte om. Oprindelig rummede halvdelen af baghusets stueetage et kedelrum til den kuldrevne kedel, der opvarmede badeanstaltens vand, mens røgen fra kedlen blev ledt op gennem en nu forsvunden fritstående høj skorsten placeret i bagsidens indhak mellem for- og baghus. I store træk var herreafdelingen indrettet på samme måde som dameafdelingen, men der var kun fire separate rum med badekar, mens baghuset rummede et stort rum med 16 brusekabiner og 32 selvstændige omklædningsrum. I tagetagen var der indrettet en lejlighed til bademesteren. Kælderen indeholdt bl.a. kedel- og kulrum.

Oprettelsen af Sjællandsgades Badeanstalt skete som led i de københavnske politikeres ønske om at skabe bademuligheder for de store dele af byens befolkning, der boede i lejligheder uden bad. Inspirationen kom fra udlandet, og allerede i 1899 foreslog socialdemokratiske politikere i borgerrepræsentationen, at der blev oprettet en badeanstalt på Vesterbro. Førhen havde der kun eksisteret få muligheder for at få et bad på privatdrevne badeanstalter, og med byens hastige vækst var de helt utilstrækkelige. Da der ikke fra privat side viste sig at være interesse for at drive flere badeanstalter, valgte kommunen selv at bygge den første kommunale badeanstalt i Saxogade på Vesterbro i 1903. Siden fulgte flere kommunale badeanstalter rundt om i byen. I 1917 kom turen så til Nørrebro, hvor badeanstalten blev placeret midt i bydelen. Efterhånden som de fleste lejligheder i København i løbet af det 20. århundrede fik eget bad, blev behovet for badeanstalter mindre. I dag er kun to af kommunens badeanstalter bevaret, hvilket udover Badet i Sjællandsgade er den ligeledes fredede badeanstalt i Sofiegade på Christianshavn, der begge drives af frivillige.

Arkitekten på Sjællandsgades Bad var Hans Wright (1854-1925), der varetog embedet som stadsarkitekt i Københavns Kommune fra 1907 til 1925, hvor han projekterede en lang række større og mindre kommunale bygninger præget af tidens skiftende stilretninger.

Sjællandsgades Badeanstalt har undergået adskillige ændringer. I det ydre fremstår bygningen ret intakt, bortset fra tilføjelsen af en række tagvinduer, fjernelsen af den høje skorsten til kedlen og den ene skorsten på forhuset. Dertil kommer udskiftning af enkelte vin-

duer og hoveddøren samt blændingen af den oprindelige indgangsdør til dameafdelingen ved mellembygningen. I det indre er der sket flere ændringer. Opdelingen mellem en dame- og herreafdeling er bevaret, men de har i dag fælles indgang med en nyere trappe til damernes venteværelse fra hovedtrappen, mens damerne oprindeligt havde en selvstændig indgang, og den eneste forbindelse mellem etagerne skete gennem opsynets kontor ved bagtrappen. Flere rumdelinger er også ændret i forhusets stueetage, og saunaafdelingen har fået en nyere indretning, hvilket bl.a. giver sig til kende gennem ændrede gulvbeklægnings og vægbeklædninger med kvadratiske fliser. I nordenden af etagen er det oprindelige kedelrum inddraget, så hele baghuset udgøres af et stort rum ligesom på førstesalen. Til gengæld er de oprindelige brusekabiner og omklædningsrum bevaret. I herreafdelingen er der kun sket mindre ændringer i ruminddelingerne, men til gengæld er de oprindelige gulv- og vægbeklædninger udskiftet flere steder, ligesom brusekabinerne er flyttede og af nyere dato. I baghusets gulv ses endnu fordybninger i gulvet fra de oprindelige bruserum.

KILDER

Architekten bd. 24, 1922

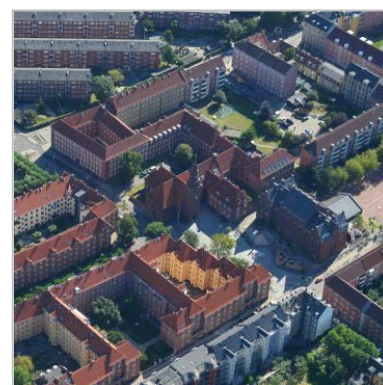
Københavns Stadsarkiv: Historier om København. Badet i Sjællands-gade. Utrykt materiale på Stadsarkivets hjemmeside.

Bydelsatlas Nørrebro, 1996

Fredningssag, 2012

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Den miljømæssige værdi knytter sig til helheden af Simeons Kirke, Sjællandsgade Bad og Guldberg Skolen, der i sammenhæng med de omkringliggende boligkarreer fra perioden c. 1914-1920 udgør et markant kulturhistorisk miljø, som viser Københavns Kommunes socialpolitiske hensigter i perioden omkring 1. verdenskrig, hvor nye ideer om lys og luft vandt frem som afløsning for de ældre brokvarterers høje, tætte bebyggelse. Det er således bemærkelsesværdigt, hvordan Sjællandsgade fra nord svinger og udvider sig til en åben plads foran de tre institutioner: kirke, badeanstalt og skole, der omgives af store boligejendomme med grønne forhaver og store gårde. Selv om institutionerne er sammenbyggede med naboejendommene markeres deres særlige betydning dermed i lokalområdet, hvor kirken får den mest prominente plads med kirketårnet som slutpunkt for enden af pladsen set fra bydelens hovedstrøg, Nørrebrogade, mens badeanstalten med sit forhus vinkelret på kirken og skolens hovedbygning indrammer den østlige side af pladsen. Samtidig tilpasser badeanstalten sig kirken ved at nedtone bygningens størrelse gennem sin opdeling i forhus, mellembygning og baghus, hvor forhuset træder frem som en betydningsfuld selvstændig bygning af palæagtig karakter, mens

resten af badets bygningskompleks set fra pladsen næsten er gemt væk bag kirken og forhuset. Også badeanstaltens røde murværk og dens tagflader tilpasser sig den en smule ældre kirkebygnings materialer, farver og taghøjder. Hovedfacaden på badeanstaltens baghus indgår endvidere i et miljø, der viser de nye tanker om lys og luft, idet den diskret glider ind i husrækken mellem kirkens tværfløj og skolefløjen mod nord, som udgør den ene side af et lille, grønt gårdrum med boligejendomme i tre-fire etager til de to andre sider og åben forbindelse til Sjællandsgade. Endelig betyder bygningens placering midt på Nørrebro, at flest mulig af brokvarterets borgere fik nem adgang til gode badeforhold.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Den kulturhistoriske værdi i Sjællandsgade Bad knytter sig især til badeanstalten, der vidner om det øgede fokus på renlighed som en vej til bedre sundhed i en voksende befolkning i årtiernes omkring år 1900. Badeanstalten fortæller også om de levevilkår, mange mennesker levede under i de københavnske arbejderkvarterer med små lejligheder uden bademuligheder. Den vidner samtidig om den tekniske udvikling, der muliggjorde praktiske brusebade, behagelige karbade og som noget nyt finsk inspirerede dampbade takket være en stabil vandforsyning fra byens vandværk, moderne kulfyrede kedler til opvarmning af vandet og hygiejniske rengøringsvenlige materialer, moderne armaturer, ventilationssystemer m.m. Den viser også en politisk vilje til at udbrede de moderne bekvemmeligheder til byens dårligere stillede befolkningsgrupper. Badeanstalten kan derfor ses som et tidligt velfærdsbyggeri. Dens indretning vidner desuden om datidens skarpe opdeling mellem kvinder og mænd, der fordrede en adskillelse af kønnene ved badning, mens senere ændringer viser, hvordan adskillelsen med tiden blev mindre restriktiv, ligesom ændrede badebehov medførte fornyelser i indretningen. Brusekabiner med to tilknyttede omklædningsrum med henblik på effektiv udnyttelse af brusekabinen, skabe til værdigenstande, tørrehjelme til hårtørring med møntindkast m.m. rummer ligeledes en fortælling om badelivet gennem tiderne. Endelig har Sjællandsgades Bad betydning som den ene af kun to bevarede kommunale københavnske badeanstalter fra de første tiår af 1900-tallet.

I det ydre knytter den kulturhistoriske værdi sig til badeanstaltens statelige fremtræden og centrale placering i kvarteret sammen med kirken og skolen, der udtrykker datidens kommunale stolthed over at kunne tilbyde den hastigt voksende bybefolkning forbedrede sociale forhold med adgang til varmtvandsbade for alle samfundslag til fremme for borgernes sundhed.

Det palæagtige ydre giver bygningen en præsentabel fremtoning, og samtidig viser den, at arkitekten fulgte datidens populære nybarokke

stilretning i en stringent udgave præget af orden og symmetri samt med en gennemarbejdet bygningskrop. Karakteristisk er også barokke stiltræk som indgangens sandstensportal med forkrøpninger (ører) og volutkonsoller samt hjørnekvadrene. Samtidig viser bygningstypen et slægtskab med en anden af tidens yndede stilretninger, palæstilen, der var inspireret af 16- og 1700-tallets aristokratiske arkitektur, og oftest fandt anvendelse ved herskabelige byggerier, men her udtrykker kommunens stolthed over de hygiejniske fremskridt, som badeanstalten i datiden repræsenterede for den bredere befolkning. Det understreges yderligere af det københavnske byvåben over hovedindgangen.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

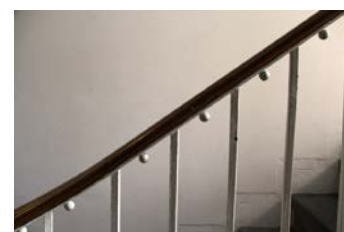
Den arkitektoniske værdi knytter sig bl.a. til badeanstaltens bygningskrop med opdelingen i tre bygningsvolumener, hvor det palæagtige forhus i det ydre virker som en mindre og selvstændig hovedbygning, mens mellembygningen med sine tilbagetrukne facader, nedtoner forbindelsen til baghuset, hvis bygningskorpus næsten skjules af forhuset ud mod kirkepladsen, mens det på bagsiden diskret indgår i husrækken med nabobygningerne. Dermed fremtræder badeanstalten mindre i forhold til kirken end den rent faktisk er, hvormed den underbygger kirkens vigtigere betydning i byplanen. Samtidig understreger det arkitektens fine greb om proportioneringen og hensyntagen til omgivelserne bl.a. illustreret i tagenes samspil med kirkebygningen.

Karakteristisk er også bygningskroppens tyngde med det røde murværk, de høje tagrejsninger med kvistene, symmetrien i opbygningen af de fremtrædende facader mod Sjællandsgade, de taktfast placerede vinduer og de få dekorative stilelementer, hvoraf hjørnekvadrene får funktion som en diskret indramning af facaderne. Værd at bemærke er også stoffligheden og farvespillet i granitfundamentet og de røde teglsten samt den farvemæssige kontrast mellem mure, tage og de hvidmalede, småsprossede vinduer samt hovedportalens lyse sandsten. Som en lille detalje kan tillige nævnes den fint flammerede kælderderdør i forhuset.

I det indre er fredningsværdierne bl.a. knyttet til hovedetagerens plan med midterkorridorerne gennem forhus og mellembygning omgivet af funktionelt bestemte større og mindre rum samt de store rum i baghusets to hovedetager. Dertil kommer hoved- og bagtrappe som forbindelsesled mellem etagerne. Endvidere gælder det hovedtrappen med trappeløb i granit og rækværk med diskret dekorativ udsmykning samt bagtrappens simplere udformning. Væsentlig er også badeanstaltens rengøringsvenlige flisebeklædning på væggene, hvis lyse og blanke overflader tillige signalerer vægtning af god hygiejne.

Terrazzo- og flisegulve viser også behovet for en belægning, der kan tåle masser af vand.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier knytter sig i det ydre til bygningskorpens tredeling og bygningsdelenes former med valm- og heltage, skorstene samt kvistene. Desuden gælder det den oprindelige opbygning af facaderne, de originale vinduestyper og døre, det blanke murværk, hovedportalen og andre dekorative detaljer samt den oprindelige trappe med rækværk til dameafdelingen samt original material- og farveholdning.

I det indre knytter fredningsværdierne sig især til badeanstaltens hovedetager med planudformning, rumstrukturer og ældre indretning, herunder bade- og omklædningskabiner, gulvbelægninger og flisebelægninger, fyldingsdøre samt materiale- og farveholdning. Dertil kommer trapperummene med trappeløb og rækværk.

— ANBEFALINGER

Ingen angivet.